

ПРОГНОЗУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

(Представлено д.е.н., проф. Прокопенко Н.С.)

У сучасних умовах ведення господарської діяльності дуже актуальним для підприємств будь-якого масштабу постає питання про забезпечення його фінансової стійкості. Дана стаття присвячена дослідженню інструментарію прогнозування та його значенню в українських реаліях для формування стійкого фінансового розвитку підприємства. Розглядаються функції та методи прогнозування, головні етапи дослідження та аналізу прогнозних значень. Таким чином, наведено рекомендації щодо розробки прогнозів фінансових показників. Такі прогнози дають можливість сучасним українським підприємствам передбачати свій фінансовий стан наперед, розробити відповідний план дій згідно з кожною потенційною ситуацією в майбутньому, проаналізувати виникнення можливих загроз з боку як зовнішньоекономічного середовища, так і внутрішнього середовища компанії. Завчасний аналіз та прогноз показників фінансового стану при правильному його складанні дозволяє мінімізувати вплив несприятливих чинників, а в деяких випадках – взагалі уникнути їх.

Ключові слова: прогнозування; фінансові показники; стійкий фінансовий розвиток; фінансове прогнозування; прогнозування фінансового стану.

Постановка проблеми. У сучасних умовах одними із найважливіших завдань будь-якого підприємства є отримання науково-обґрунтованого висновку щодо забезпечення стійкого фінансового розвитку, термінів досягнення поставлених фінансових завдань, реалізації конкурентних переваг та розширення своїх позицій на ринку, зменшення впливу наслідків негативної економічної ситуації на фінансовий механізм компанії як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі. Вдала реалізація перелічених завдань досягається шляхом створення та застосування ретельно розробленої стратегії дій та обрання вірного стратегічного напрямку розвитку. Якісна стратегічна програма неможлива без повної та достовірної інформаційної основи, що забезпечується за допомогою застосування прогнозного інструментарію. З огляду на нестабільність економічної ситуації в Україні, прогнозування фінансових результатів підприємства відіграє роль не лише додаткового інструментарію, а й є неодмінною умовою існування компанії у сучасному мінливому середовищі [1].

Метою даної статті є дослідження ролі прогнозування для підприємств в умовах сучасної економічної нестабільності, аналіз та уточнення найважливіших функцій і методів прогнозування, а також виокремлення факторів, що перешкоджають застосуванню прогнозування фінансового стану підприємства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу і прогнозування фінансового стану підприємства присвячено безліч робіт. Дуже вичерпно розглядаються математичні методи моделювання та прогнозування у роботах А.М. Єріної [2], основні ідеї щодо фінансового прогнозування та прогнозування фінансового стану підприємства докладно розглянуті у працях Г.Земитана [3], Е.Бреслава [4], найважливіші методи прогнозування в умовах ринку викладено у праці Е.Тихонова [5]. Також питання прогнозування фінансового стану досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В.В. Горлачук, О.В. Єфимова, В.О. Касьяненко, О.Ю. Клементьєва, Г.В. Савицька, Л.В. Старченко, Е.Альтман, І.О. Бланк, Р.Таффлер.

Однак ще не до кінця було досліджено важливість фінансового прогнозування для українських підприємств в умовах сьогодення. Методи прогнозування фінансових показників не досліджено в повному обсязі, не виокремлено фактори, що заважають фінансовому прогнозуванню в Україні.

Викладення основного матеріалу. Дослідження майбутніх змін фінансового стану підприємства та розроблення стратегічних заходів щодо його коригування є неодмінним фактором формування сучасної ринкової стратегії. Прогнозні показники дають можливість підприємству планувати його фінансовий розвиток, уникати значних прорахунків і пов'язаних із ними втрат, робити аналіз доцільності майбутніх витрат (науково-дослідницькі роботи, капітальні витрати в різні сфери, вдосконалення технологій виробництва, купівлю або продаж цінних паперів), отримувати найбільшу вигоду від господарських відносин з покупцями, партнерами, постачальниками та банками. За відсутності прогнозних даних підприємство схильне до невірних маневрів, що може призвести до втрати позицій на ринку, нестійкого фінансового стану або навіть до банкрутства.

Планування і прогнозування є одними з найважливіших елементів в управлінні фінансовим механізмом підприємства. Планування і прогнозування дозволяють визначити обґрунтованість фінансових показників, проведених фінансових операцій та доцільність багатьох господарських рішень. Фінансове прогнозування передуює плануванню і визначає безліч потенційних напрямків розвитку економічної ситуації. Необхідність фінансового прогнозування знаходить своє відображення у визначенні фінансового аналізу, оскільки він являє собою процес, що ґрунтується на вивченні даних про фінансовий стан підприємства, результатів його діяльності в минулому з метою оцінювання майбутніх умов і результатів діяльності.

Перш за все, необхідно зрозуміти сутність такого поняття, як «прогнозування фінансового стану». Під цим поняттям варто розуміти передбачення обсягу та розміщення фінансових ресурсів підприємства на певний термін наперед шляхом вивчення динаміки розвитку підприємства як суб'єкта господарської діяльності на фоні реалій економічного життя суспільства та держави [6]. Також варто зазначити, що під цим поняттям може матися на увазі процес розроблення науково-обґрунтованого судження щодо перспектив розвитку певного економічного явища, що ґрунтується на наукових методах пізнання та використанні всієї сукупності методів, засобів і способів економічної прогностики. Прогнозування водночас передуює плануванню та являє собою його складову частину, оскільки використовується на різних стадіях стратегічного управління.

Під прогнозуванням не варто розуміти лише розрахунок орієнтирів, що мають кількісне вираження, воно є також методом пошуку оптимальних стратегічних рішень для підприємства. У цьому значенні прогнозування тісно пов'язане з перспективним аналізом, оскільки остаточний варіант дій підприємства приймається після порівняльного аналізу різних варіантів, у тому числі й альтернативних [7, с. 349].

Серед головних функцій прогнозування в системі стратегічного управління варто виокремити:

- визначення можливих цілей і напрямків розвитку об'єкта прогнозування;
- всеохоплюючу оцінку різного виду наслідків реалізації кожного з можливих варіантів розвитку об'єктів прогнозу: соціальних, економічних, наукових, технічних, екологічних;
- визначення змісту заходів щодо забезпечення реалізації можливостей та послаблення впливу загроз кожного з можливих варіантів розвитку прогнозованих подій;
- ретельну оцінку потенційних витрат і ресурсів на впровадження розроблених заходів.

Дана інформація слугує основою для прийняття стратегічних рішень: визначення конкурентної та загальнокорпоративної стратегій, їх підлаштування відповідно до змін мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища компанії, розширення або згортання масштабів діяльності, вихід на нові вітчизняні та іноземні ринки, зміна асортименту товарів та послуг тощо [8, с. 321].

Прогнозування даних фінансових звітів, складених на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні, відбувається шляхом оцінювання відповідних звітів за минулі роки і поділяється на декілька загальних складових. По-перше, прогнозується дохід (виручка) від реалізації продукції. По-друге, прогнозується звіт про фінансові результати, що дає розуміння про суму нерозподіленого прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства і може бути спрямований у виробництво. Прогноз звіту про фінансові результати та Балансу є найважливішими складовими для стратегічного аналізу, оскільки на їх основі можна оцінити прогнозовані фінансові результати підприємства і визначити потреби в зовнішньому фінансуванні на наступні періоди. По-третє, відбувається коригування власного капіталу на величину «доповнення до нерозподіленого прибутку». По-четверте, розраховується показник «додатково необхідні фонди» та розподіляється за статтями балансу [9, с. 167; 10, с. 120].

Послідовність етапів прогнозування можна поділити таким чином:

- 1) збір даних;
- 2) редукція даних;
- 3) побудова моделі та її оцінка;
- 4) екстраполяція обраної моделі;
- 5) оцінка отриманого матеріалу.

Перший етап передбачає отримання даних та ретельну їх перевірку на достовірність. Цей етап є найважливішою частиною всього процесу прогнозування.

Другий етап характеризує ситуацію, коли для розроблення прогнозу може бути зібрано занадто багато даних або ж виникає їх нестача. Певні дані можуть не відповідати завданням, що поставлені за мету та будуть лише занижувати точність прогнозу. Інші, навпаки, можуть стосуватися проблеми, але лише в певний проміжок часу.

Третій етап характеризується побудовою моделі та її оцінкою. Підбирається модель прогнозу, що найбільшою мірою відповідає особливостям зібраних даних з метою мінімізації похибок прогнозу.

Четвертий етап передбачає фактичне отримання необхідного прогнозу, коли потрібні значення вже отримані і вірна модель прогнозу підібрана. Для перевірки отриманих результатів можливе використання даних за минулі періоди, для яких досліджувані значення вже відомі.

На п'ятому етапі відбувається порівняння обчислених величин. Для цього певна частина фактичних значень видаляється із множини даних, що аналізуються. Після підбору моделі прогнозу виконується прогноз на дані періоди і порівнюється із відомими значеннями. Завдання фінансового менеджера – максимально точно спрогнозувати обсяг реалізації, собівартість продукції, потребу залучення фінансових ресурсів, грошові потоки тощо. Метод пошуку найоптимальніших дій для підприємства також є частиною прогнозування.

В процесі прогнозування фінансових показників припускають, що економічна ситуація в майбутньому не буде мати значні віхилення від теперішньої. Вважається, що всі важливі тенденції і фактори, що виявлені в передісторії, враховані в обраній моделі прогнозування або не будуть змінюватися протягом наступних періодів. Таким чином, процес екстраполяції виявлених тенденцій засновується на припущенні про інертність економічної ситуації. Точність і правильність обраної моделі прогнозу будуть безпосередньо залежати від якості підбору даних. Розробляючи прогноз фінансових результатів за будь-якою моделлю, варто пам'ятати про наявність факторів, які свідомо або несвідомо не враховані в неї, але значно впливатимуть на фінансовий стан підприємства в майбутньому [11].

В процесі прогнозування фінансових результатів діяльності компанії варто керуватися такими рекомендаціями:

- при прогнозуванні варто розглядати та аналізувати всі можливі сценарії розвитку подій, а не лише найбільш ймовірні значення певного показника. Важливо проаналізувати значення, що матимуть місце при вкрай несприятливому та сприятливому стані зовнішньоекономічного середовища;
- якісна оцінка тенденцій майбутнього періоду потребує достатнього обсягу інформації про результати діяльності підприємства за минулі періоди. Це сприятиме підвищенню точності прогнозу;
- для збільшення точності прогнозу і зменшення похибки варто враховувати ймовірні майбутні зміни у зовнішньому середовищі функціонування підприємства та інші фактори, які впливатимуть на його діяльність та не можуть бути ним нівельовані. До таких факторів належать, наприклад, темпи інфляції, зміни в податковому і митному законодавстві, дії конкурентів, соціальні та геополітичні чинники тощо;
- прогнозування фінансових результатів не має бути обмежене лише отриманням кількісних значень, тому воно обов'язково має здійснюватися з подальшим проведенням перспективної фінансової діагностики.

Методи прогнозування можна поділити на такі, в яких кожен показник прогнозується окремо, з урахуванням його індивідуальної динаміки, та ті, які враховують наявність взаємозв'язку між відокремленими показниками. Найпопулярнішими методами є: метод експертних оцінок, методи обробки часових, просторових і просторово-часових сукупностей [12, с. 21–23].

Метод експертних оцінок є найпростішим і доволі популярним історично сформованим методом. Основою цього методу є встановлення певних прогнозів на інтуїтивному рівні. У сучасності цей метод прогнозування передбачає багатоетапний процес опитування експертів і аналізу отриманих результатів за допомогою інструментарію економічної статистики.

Методи оброблення часових, просторових і просторово-часових сукупностей мають важливе значення з точки зору формального прогнозування. Вони можуть суттєво змінюватися за важкістю використання та їх обрання залежить від багатьох чинників.

Перший метод є найрозповсюдженішим на практиці. Фінансовий аналітик має інформацію про динаміку певного показника, на основі якого необхідно побудувати прогноз. Екстраполяція є головним інструментом будь-якого прогнозування. Існують формальна і прогнозна екстраполяції. Формальна екстраполяція припускає, що сьогоднішні тенденції розвитку об'єкта будуть збережені в майбутньому. Прогнозна екстраполяція базується на пов'язанні фактичного розвитку з гіпотезами про динаміку досліджуваного явища. Основою екстраполяційних методів прогнозування є вивчення впорядкованих у часі вимірювань певних показників досліджуваного підприємства.

Другий метод припускає, що економічним процесам властивий набір певних специфічних ознак. Вони можуть відрізнятися взаємозалежністю або інерційністю, що свідчить про залежність значення будь-якого показника в момент X від значення цього показника в попередніх періодах.

Існування третього методу спостерігається у разі, коли:

- даних динамічних значень недостатньо для розробки статистично вірних прогнозів;
- існує завдання врахувати в прогнозі вплив різних за економічною природою факторів та їх динаміку.

На цих трьох методах базується спосіб прогнозування фінансових результатів діяльності підприємства шляхом розробки прогнозних фінансових документів – проектів звіту про фінансові результати, звіту про грошові потоки та бухгалтерського Балансу. Проекти звіту про фінансові результати та звіту про грошові потоки є робочим планом для компанії, а проект бухгалтерського Балансу визначає загальний вплив майбутніх стратегічних управлінських рішень на фінансовий стан підприємства. Процедура використання методу складається з таких стадій: аналіз потреб в активах на

наступні періоди, визначення зобов'язань та власного капіталу за стабільних умов діяльності, проектування обсягів необхідних додаткових фондів. При стратегічному плануванні фінансових показників розробляються песимістичний, нейтральний та оптимістичний прогнози.

Для побудови чіткої стратегії діяльності підприємства прогнозування є першим етапом, з якого починається процес взаємодії та співпраця всіх підрозділів підприємства. В процесі прогнозування найважливішими є такі фактори:

- прибутковість;
- наявність власних фінансових ресурсів;
- раціональне розміщення основних і оборотних коштів;
- платоспроможність;
- ліквідність.

Прогнозування цих показників дозволяє підприємству розраховувати на стабільність у діяльності. Прогнозування прибутковості базується на даних про прибутки за минулі періоди. За допомогою проведення аналізу всіх джерел прибутку підприємства (реалізація готової продукції, напівфабрикатів, прибутки від операційної діяльності, від інвестиційної діяльності) можна розробити прогноз показників прибутковості на наступний період (місяць, квартал, рік). Показник прибутковості дає можливість аналізувати необхідні зміни в структурі ресурсів підприємства, оцінювати необхідність інвестицій у власний капітал і зовнішніх вливань, стабілізувати фінансовий стан підприємства.

Прибутковість підприємства має нерозривний взаємозв'язок із показниками платоспроможності та ліквідності. Аналіз та прогнозування цих показників розробляється на основі фінансової звітності та на основі розрахунку відповідних коефіцієнтів і показників. Ці показники є основою для позитивного рішення кредиторів про надання позичкових коштів підприємству, залучення нових інвесторів та розвитку компанії.

Об'єктом прогнозування, перш за все, є обсяги фінансових ресурсів, які надійдуть у розпорядження підприємства у майбутніх періодах. Серед таких ресурсів – прибуток підприємства, що залишається після сплати всіх податків та обов'язкових платежів, та амортизаційні відрахування, які відшкодовуються через ціну на продукцію. Проаналізувавши обсяг власних фінансових ресурсів у майбутньому, необхідно розробити план їх розміщення в активи для підтримки наявного рівня ліквідності та платоспроможності або для поліпшення цих показників.

Однак в сучасних економічних умовах існує низка факторів, що перешкоджають нормальному застосуванню прогнозування фінансового стану підприємства в Україні, серед яких:

- нестабільність фіскальної політики держави;
- нестабільність загальної економічної ситуації в Україні та світі;
- відсутність зрозумілості при визначенні потреби підприємства у власних та залучених ресурсах;
- неясність стратегічних цілей у підприємств;
- низький рівень розвитку інформаційних технологій на підприємствах;
- застарілі методи оперативного планування;
- недостатність досвіду самостійної постановки цілей та завдань, планування дій і залучення ресурсів в умовах ринкових відносин;
- недоліки існуючої системи управлінського обліку;
- нестача кваліфікованих кадрів, які мають досвід розроблення прогнозів за сучасними методами.

Висновки. Отже, прогнозування фінансового стану підприємства є основою для подальшого розвитку компанії, а в сучасних умовах нестабільності економічної ситуації в Україні дозволяє уникнути значних втрат та підвищити її конкурентоспроможність. Ретельний прогноз фінансових результатів діяльності підприємства та всебічна оцінка отриманих даних є важливою інформаційною основою для керівництва підприємства щодо формування і впровадження подальшої стратегії розвитку підприємства, та корегування короткострокових планів за рахунок зміни тактичних завдань і цілей. Комплексність підходу до даного завдання надає метод прогнозу фінансової звітності, що містить розробку прогнозного балансу та звіту про фінансові результати підприємства. В результаті застосування такого методу відбувається прогноз не лише певних окремих показників, а й усіх важливих результатів діяльності підприємства. Точність і достовірність прогнозу залежатимуть від повноти обсягу підбору статистичної інформації щодо результатів діяльності підприємства за минулі періоди та правильності врахування чинників зовнішнього середовища, що впливатимуть на підприємство.

Але варто пам'ятати, що прогнозування не дає можливість передбачити усі події, що відбуватимуться в навколишньому середовищі підприємства в майбутньому зі стовідсотковою точністю та не дає гарантії відсутності певного ступеня ризику. Таким чином, для кожного підприємства дуже важливо мати резерви та план виходу з кризового становища навіть при дуже сприятливих результатах прогнозу.

Список використаної літератури:

1. Коркуна Д.М. Фінансове прогнозування як основа фінансових планів підприємства / Д.М. Коркуна // Віс. нац. ун-ту «Львівська Політехніка». – 2008. — № 628. – С. 539–545.
2. Єріна А.М. Статистичне моделювання та прогнозування : навч. посібник / А.М.Єріна. – К. : КНЕУ, 2001. – 170 с.
3. Земитан Г. Методы прогнозирования финансового состояния организации / Г.Земитан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iteam.ru/publications/finances/section_29/article_408.
4. Бреслав Е. Финансовое прогнозирование : учеб. пособие / Е.Бреслав. – Невинномысск, 2006. – 221 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cfin.ru/management/strategy/finance_forecasting.shtml.
5. Тихонов Э.Е. Методы прогнозирования в условиях рынка : учеб. пособие / Э.Е. Тихонов. – Невинномысск, 2006. – 221 с.
6. Бобирь О.І. Прогнозування фінансового стану підприємства / О.І. Бобирь, М.Р. Бовсуновський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/23_SND_2008/Economics/27132.doc.htm.
7. Цмоць О.І. Прогнозування фінансового стану підприємства за допомогою штучних нейронних мереж / О.І. Цмоць // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 347–352.
8. Шершньова З.Є. Стратегічне управління : підручник / З.Є. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2004. — 699 с.
9. Бригхем Е. Основы финансового менеджмента / Е.Бригхем ; пер. з англ. – К. : Молодь, 1997. – 1002 с.
10. Сухарев П.Н. Стратегічний аналіз : навч. посібник / П.Н. Сухарев // Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк : Вебер (Донецька філія), 2008. – 244 с.
11. Павлова І.В. Прогнозування фінансових показників як елемент планування розвитку діяльності підприємства / І.В. Павлова // Логістика : зб. наук. пр. – 2010. – № 690. – С. 752–755.
12. Древаль О.Ю. Планування діяльності підприємства : конспект лекцій / О.Ю. Древаль ; укладач О.Ю. Древаль. – Суми : СумДУ, 2008. – 146 с.
13. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами / Дж.К. Ван Хорн ; пер. с англ. ; гл. ред. серии Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 1996. – С. 200–205.

References:

1. Korkuna, D.M. (2008), „Finansove prognozuvannja jak osnova finansovyh planiv pidpryjemstva”, *Visnyk nacional'nogo universytetu L'vivs'ka Politehnika*, № 628, pp. 539–545.
2. Jerina, A.M. (2001), *Statystychnye modeljuvannja ta prognozuvannja*, KNEU, Kiev, 170 p.
3. Zemytan, G. *Metody prognozyrovanyja fynansovogo sostojanyja organizacyu*, available at: www.iteam.ru/publications/finances/section_29/article_408
4. Breslav, E. (2006), *Fynansovoe prognozyrovanye*, Nevynnomysk, 221 p., available at: www.cfin.ru/management/strategy/finance_forecasting.shtml
5. Tyhonov, E.E. (2006), *Metody prognozyrovanyja v uslovyjah rynku*, Nevynnomysk, 221 p.
6. Bobyr', O.I. and Bovsunovs'kyj, M.R. (2008), *Prognozuvannja finansovogo stanu pidpryjemstva*, available at: www.rusnauka.com/23_SND_2008/Economics/27132.doc.htm
7. Smoc', O.I. (2011), „Prognozuvannja finansovogo stanu pidpryjemstva za dopomogoju shtuchnyh nejronnyh merezh”, *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, Vyp. 21.9, pp. 347–352.
8. Shersh'n'ova, Z.Je. (2004), *Strategichne upravlinnja*, 2-ge vyd., pererob. i dop., KNEU, Kiev, 699 p.
9. Brighem, Je. (1997), *Osnovy finansovogo menedzhmentu*, per. z angl., Molod', Kiev, 1002 p.
10. Suharev, P.N. (2008), *Strategichnyj analiz*, Veber (Donec'ka filija), Donec'k, 244 p.
11. Pavlova, I.V. (2010), „Prognozuvannja finansovyh pokaznykiv jak element planuvannja rozvytku dijalnosti pidpryjemstva”, *Zbirka naukovykh prac' «Logistyka»*, № 690, pp. 752–755.
12. Dreval', O.Ju. (2008), *Planuvannja dijalnosti pidpryjemstva*, ukladach Dreval', O.Ju., SumDU, Sumy, 146 p.
13. Van Horn, Dzh.K. (1996), *Osnovy upravlenija fynansamy*, per. s angl., gl. red. seryy Sokolov, Ja.V., Fynansy i statystyka, Moskva, pp. 200–205.

ПОНОМАРЬОВ Денис Едуардович – аспірант кафедри фінансів та банківської справи Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет».

Наукові інтереси:

– управління фінансовою стійкістю підприємств;

– фінансовий аналіз.
Тел.: (093) 043–19–71.
E-mail: denis_ponomaryov@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016.